

Teresa Obolevitch

**NAUKA
W POSZUKIWANIU
METAFIZYKI**

**Aspekty poznania naukowego w teorii wiedzy integralnej
Włodzimierza Sołowjowa**

ROZPRAWY

**NAUKA
W POSZUKIWANIU
METAFIZYKI**

TERESA OBOLEVITCH

**NAUKA
W POSZUKIWANIU
METAFIZYKI**

**ASPEKTY POZNANIA NAUKOWEGO
W TEORII WIEDZY INTEGRALNEJ
WŁODZIMIERZA SOŁOWJOWA**

© by Wydawnictwo BIBLOS, Tarnów 2003

ISBN 83-7332-142-X

Druk:

Poligrafia Wydawnictwa BIBLOS

Wydawnictwo Diecezji Tarnowskiej

Biblos

Plac Katedralny 6, 33-100 Tarnów

tel. 14-621-27-77

fax 14-622-40-40

e-mail: biblos@biblos.pl

<http://www.biblos.pl>

SPIS TREŚCI

PRZEDMOWA	7
WSTĘP	11

Rozdział I

TEORIA WIEDZY INTEGRALNEJ

1. Poszukiwanie „prawdy rzeczy”	15
1.1. Skrajny empiryzm i racjonalizm w ujęciu Sołowjowa ..	15
1.2. Empiryzm Milla a Sołowjowska krytyka pozytywizmu	20
2. Postulat wiedzy absolutnej	26
2.1. Metafizyczne i gnoseologiczne przesłanki	26
2.2. Filozofia wszechjedna	31
3. Metafizyczne podstawy poznania naukowego	38
4. Pojęcie wiedzy integralnej	41

Rozdział II

OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA NAUKI

1. Sołowjowska koncepcja nauki wobec pozytywizmu	45
1.1. Cel nauki	46
1.2. Odróżnienie nauki od wiedzy potocznej	50
1.3. Nieoczywistość twierdzeń nauki a naukowość	52
1.4. Spekulacja w nauce	54
2. Transcendentalność naukowego poznania	59
2.1. Trans-fenomeniczny charakter nauki jako warunek realizacji jej celu	59
2.2. Przyczyny i przezwyciężenie minimalizmu fenomenicznego	60
2.3. Zależność zakresu metafizycznego poznania od stopnia formalności nauki	66
2.4. Istota w nauce	68

Rozdział III

MIEJSCE NAUKI W SYSTEMIE WIEDZY INTEGRALNEJ

1.	Od nauki do wiedzy integralnej	71
2.	Materialny i formalny aspekt wiedzy naukowej	73
2.1.	Wiarygodność w nauce	74
2.2.	Systematyzacja danych nauki	77
2.3.	Krytyka Comte'owskiej klasyfikacji nauk	82
3.	Znaczenie metafizyki dla nauki	85
3.1.	Metafizyka jako fundament wiarygodności prawd nauki	85
3.2.	Zasada metafizyczna jako warunek całkowitej systematyzacji nauk	89
3.3.	Sołowjowska klasyfikacja nauk	93
4.	Problem integracji nauki i metafizyki	95
4.1.	Źródła metafizyki Sołowjowa	95
4.2.	Kłopoty z zasadnością Sołowjowskiej metafizyki	99
	ZAKOŃCZENIE	103
	DODATKI	107
I.	W. S. Sołowjow, Metafizyka a nauka pozytywna	107
II.	W. S. Sołowjow, Metafizyka	117
III.	W. S. Sołowjow, Nauka	123
	BIBLIOGRAFIA	125

PRZEDMOWA

Mam przed sobą prawie kompletny spis publikacji ogłoszonych w języku polskim na temat Włodzimierza Sołowjowa (1853 – 1900). Nie można powiedzieć, aby Polakom myśl znakomitego Rosjanina była obca. W Warszawie i Krakowie dość wcześnie zwrócono uwagę na jego twórczość. Jeszcze za życia filozofa ukazały się w Polsce przekłady jego dzieł: *Rosya i Europa* (1888), *Narodowość i etyka* (1896) oraz wiele innych fragmentów. W ostatnim roku swego życia Sołowjow otrzymał nawet zaproszenie do wykładania w Uniwersytecie Warszawskim. Wnet po śmierci myśliciela w r.1906 w Krakowie wydano po rosyjsku jedną z ważniejszych prac Sołowjowa, *La Russie et l'Eglise Universelle*, napisaną po francusku w 1889 roku. Nieco później ukazało się polskie tłumaczenie fragmentów *Krótkiej opowieści o Antychryście* (1924).

Sołowjow odwzajemniał zainteresowanie, jakie jego twórczość wywoływała w Polsce. Wszechstronnie wykształcony interesował się również problematyką Polski, co potwierdza jego artykuł *Polski kościół narodowy* (1897) i esej o Mickiewiczu (1898). Na początku roku 1889, w drodze powrotnej z Paryża, spędził kilka tygodni w Krakowie. Niestety, o jego pobycie w tym mieście „bardziej wiemy, co czytał, niż co robił, z kim się spotykał itp.”¹ Z tego okresu pochodzi „francuski list” filozofa opublikowany w 91 tomie „Przeglądu Polskiego”.

Pierwsze recenzje o Sołowjowie ukazały się wcześniej, jeszcze w latach 80. XIX wieku². Słowa podziwu wypowiadał pod adresem Sołowjowa W. Spasowicz, uważający się za przyjaciela filozofa. M. Morawski TJ, opublikował na łamach „Przeglądu Powszechnego”

---

¹ W. Rydzewski, *Sołowjow i rosyjska idea (wstęp)*, w: (red.) W. Rydzewski, M. Kita, *W kręgu idei Włodzimierza Sołowjowa*, Kraków: Wyd. Uniwersytetu Jagiellońskiego 2002, s. 8.

² Szczegóły podaje F. Siedlicki, *Rosyjska myśl filozoficzno-religijna w Polsce międzywojennej* (W. Sołowjow, W. Rozanow, M. Bierdiajew i inni) w: „Euhemer – Przegląd Religioznawczy”, 1978, nr 1 (107), s. 51-65.

w 1890 roku (nr 25 i 26) obszerny artykuł, w którym Sołowjow został ustawiony w jednym szeregu z Mickiewiczem, Krasińskim i Cieszkowskim. Powodowany zainteresowaniami narodowościowymi i patriotycznymi, z nieco innej pozycji ukazał postać myśliciela L. Posadzy, tłumacz *Krótkiej opowieści o Antychryście*. Nade wszystko jednak należy wspomnieć o Marianie Zdziechowskim, który najbardziej przyczynił się do rozpowszechnienia myśli Sołowjowa przez swoje głośne książki *Pesymizm, romantyzm a podstawy chrześcijaństwa* (1915) i *Wpływy rosyjskie na duszę polską* (1920) oraz wykłady w paryskiej Sorbonie. M. Zdziechowski nie tylko pisał o Sołowjowie „pięknie, wszechstronnie i ze zrozumieniem”, lecz także pozostawał pod urokiem myśli wielkiego Rosjanina, co podkreślali współcześni. A. Grzymała-Siedlecki dopatrywał się wpływu myśli Sołowjowa – przez Zdziechowskiego – na innych jeszcze polskich pisarzy i publicystów, m.in.: A. Górskiego, T. Micińskiego i Witkacego³.

W czasach nam bliższych inicjatywę wydania wybranych dzieł Sołowjowa podjęło Wydawnictwo „W drodze”. W 1988 ukazał się trzytomowy *Wybór pism* w przekładzie J. Zychowicza i A. Hauke-Ligowskiego OP, umożliwiający polskiemu czytelnikowi zapoznanie się z wieloma „mniejszymi pismami” filozofa, przeważnie o charakterze religijno-moralnym i literacko-publicystycznym. Wspomnianą edycję poprzedziło tłumaczenie biografii rosyjskiego myśliciela napisanej przez jego bratanka Sergiusza M. Sołowjowa pt. *Życie i ewolucja twórcza Włodzimierza Sołowjowa* (1986). Aktywności wydawniczej ostatnich lat towarzyszy ożywienie na polu krytyczno-badawczym. Badania nad dziedzictwem Sołowjowa prowadzone są w wielu ośrodkach w Polsce, m.in. w Krakowie, Warszawie, Lublinie i Zielonej Górze.

Rozprawa s. Teresy Obolevitch, którą mam przyjemność przedstawić, wpisuje się we współczesną historię przyswojenia polskiemu Czytelnikowi myśli Sołowjowa w szczególny sposób. Przede wszystkim jest to – wedle mojej wiedzy – pierwsza rozprawa w języku polskim, która poddaje dość szczegółowej analizie wczesne, stricte filozoficzne i dotychczas nietłumaczone prace rosyjskiego myśliciela. Co więcej, s. Obolevitch analizuje te prace pod kątem relacji nauki i metafizyki,

---

³ A. Grzymała-Siedlicki, *Niepospolici ludzie w dniu swoim powszednim*, Kraków 1961, s. 46.

dzięki czemu rosyjski myśliciel ukazany został nie tylko jako spekulatywny filozof, co wszyscy chętnie podkreślali, lecz także (a może przede wszystkim) jako filozof zainteresowany naukami przyrodniczymi. Z tego powodu prezentowana praca przynosi świeże spojrzenie na Sołowjowa, który okazuje się kompetentnym filozofem nauki końca XIX wieku. W celu lepszego udokumentowania swej tezy s. Obolevitch przetłumaczyła trzy *opusula* filozofa, które zostały dołączone do rozprawy w dodatkach.

Warto może dodać i to, że praca s. Obolevitch została napisana w celu uzyskania stopnia magistra na Wydziale Teologicznym. Jej oryginalność i walory sprawiły, że Recenzenci uznali ją za godną publikacji. Trudno o lepszą rekomendację.

Stanisław Wszolek

WSTĘP

Wiek XIX w Rosji zaowocował wielkimi osiągnięciami zarówno w dziedzinie literatury, muzyki i sztuki (P. Czajkowski, F. Dostojewski, L. Tołstoj i in.), nauki (geometria nieeuklidesowa M. Łobaczewskiego, odkrycie układu pierwiastków chemicznych przez D. Mendelejewa), jak też wzlotem myśli filozoficznej. Niewątpliwe pierwszeństwo w filozofii rosyjskiej tego okresu należy się W. S. Sołowjowowi (1853–1900), którego J. Trubieckoj nazwał „ojcem filozofii rosyjskiej”⁴. Zainteresowanie twórczością rosyjskiego myśliciela wzrasta ostatnio nie tylko w Rosji, ale i w innych krajach. Jego wkład do skarbnicy ludzkiej myśli podkreślił w encyklice *Fides et ratio* Ojciec Święty Jan Paweł II⁵. Przyjrzyjmy się zatem sylwetce filozofa.

Refleksja Włodzimierza Sołowjowa nad otaczającym nas światem i miejscem, jakie zajmuje w nim człowiek, jest bardzo głęboka i wszechstronna. Właściwa mu dociekliwość i skłonność do poszukiwania syntetycznych i uniwersalnych rozwiązań problemów dotyczących rzeczywistości ujawniły się już podczas studiów. Początkowo Sołowjow studiował nauki przyrodnicze na Wydziale matematyczno-fizycznym Uniwersytetu Moskiewskiego. W tym okresie fascynowały go poglądy materialistyczne. Znacznie później, na rok przed śmiercią, uzasadni swoją młodzieńczą fascynację, pisząc, że „po abstrakcjach Hegla” było koniecznym i pożytecznym przejść przez „kult przyrodnoznanstwa”⁶. W szkicu do autobiografii Sołowjow wyznał, że bardziej interesowały go jednak nie specjalistyczne szczegóły, lecz ogólne wy-

---

⁴ Zob. I. Sieliwierstow (red.), ...*Iz ruszkoj dumy. Portriety otiecziestwiennych myslitielej*, Moskwa: Izd. „Roman-gaziet” 1995, s. 25.

⁵ Zob. Jan Paweł II, *Fides et ratio*, 74.

⁶ Zob. W. S. Sołowjow, *Idieja swierchczielowieka* w: (red.) S. M. Sołowjow, E. L. Radłow, *Sobranije soczinenij Władimira Siergiejewicza Sołowjowa* [dalej skrót SS], t. IX, Fototipiczieskoje izdanie, Bruxelles: Žizn s Bogom 1966, s. 266.

niki nauki, jej strona filozoficzna⁷. W roku 1872, z nie do końca wyjaśnionych powodów, Sołowjow przeszedł na Wydział historyczno-filologiczny i jednocześnie jako wolny słuchacz uczęszczał na wykłady z filozofii i teologii do Moskiewskiej Akademii Duchownej⁸. Oto jak przedstawił swój zamiar tamtych lat sam filozof w liście z dnia 2 sierpnia 1873 r.: „Należy wykorzystać wszystko, co zostało wypracowane w ciągu ostatnich wieków przez umysł ludzki, należy przyswoić sobie powszechne rezultaty rozwoju naukowego, należy przestudiować całą filozofię. Właśnie to robię i będę robić”⁹.

W wyniku dążenia do całościowego ujęcia rzeczywistości w filozofii Sołowjowa pojawiają się elementy różnych, nieraz przeciwległych kierunków filozoficznych, które się przeplatają z przedstawieniem prawd teologicznych i najnowszych osiągnięć nauk szczegółowych, zwłaszcza biologii i fizyki. Jak zauważył historyk rosyjskiej filozofii W. W. Zienkowski, „filozoficzna twórczość Sołowjowa rozwijała się nie z jednego, lecz z kilku korzeni”¹⁰.

Początek twórczości filozoficznej Włodzimierza Sołowjowa przypada na rok 1874, gdy 24 listopada myśliciel obronił na Uniwersytecie Petersburskim swą pracę magisterską *Kryzys filozofii zachodniej (przeciwko pozytywistom)*¹¹. Rozprawa natychmiast wywołała duży rozgłos. Oprócz recenzji pozytywnych („Rosji można pogratulować pojawienia się geniusza” – Bestużew Riumin) nie brakowało również krytycznych uwag, pochodzących przede wszystkim z kręgów pozytywistycznych (W. Lesiewicz, K. Kawielin i in.). W celu lepszego zrozumienia doniosłości pracy młodego filozofa należy przyjrzeć się sytuacji, w której znajdowała się myśl filozoficzna w Rosji w drugiej połowie XIX w.

---

⁷ Por. S. M. Sołowjow, *Życie i ewolucja twórcza Włodzimierza Sołowjowa*, tł. E. Siemaszkiewicz, Poznań: Wyd. W drodze 1986, s. 58.

⁸ Por. W. F. Asmus, *W. S. Sołowjow: Opyt filosofskoj biografii* w: „Woprosy filozofii” 6 (1988), s. 70.

⁹ Cyt. za: L. Kiejzik, *Włodzimierz Sołowjow*, Zielona Góra: Wyd. WSP im. T. Kotarbińskiego 1997, s. 100.

¹⁰ W. W. Zienkowski, *Istorija russkoj filozofii*, t. II, Rostow-na-Donu: Fieniks 1999, s. 18.

¹¹ Należy jednak pamiętać o artykule *Proces mitologiczny w starożytnym pogaństwie*, napisanym przez Sołowjowa podczas studiów w r. 1873. Polski przekład: G. Urbański w: „Przegląd filozoficzno-literacki” 2 (2002), s. 11-31.

W roku 1850 decyzją rządu zostały zamknięte wszystkie katedry filozofii w uniwersytetach rosyjskich, studia filozoficzne pozostały tylko przy akademiach duchowych. Nawet po utworzeniu w 1863 r. nowych wydziałów historyczno-filologicznych, które posiadały katedry logiki, psychologii i historii filozofii, edukacja filozoficzna sprowadzała się do wykładania historyczno-filozoficznych komentarzy na I roku¹². Liczne pisma klasycznych i współczesnych filozofów w szerszych kręgach inteligencji były nieznane¹³. Natomiast bardzo popularne były pozytywistyczne poglądy w wykładni E. Littrého oraz jego rosyjskich następców G. Wyrubowa, P. Ławrowa i in.¹⁴. Nic dziwnego, że w tej atmosferze rozprawa Sołowjowa, w której zostały przedstawione najnowsze osiągnięcia filozofii zachodniej wraz z ich śmiałą krytyką, wywołała wiele szumu w środowisku akademickim. Dwudziestojednoletni myśliciel zostaje mianowany docentem katedry filozofii na Uniwersytecie Moskiewskim po swoim niedawno zmarłym nauczycielu P. Jurkiewiczzu, którą miał objąć wraz ze znanym już profesorem Uniwersytetu Warszawskiego M. Troickim, wyznającym poglądy zbliżone do pozytywizmu. 27 stycznia 1875 r. Sołowjow wygłasza swój pierwszy odczyt pod tytułem *Metafizyka a nauka pozytywna*¹⁵. Nie jest to jednak zwykły program przyszłych lekcji. Wykład inauguracyjny Sołowjowa zawiera oryginalne spojrzenie na metafizykę i naukę w dobie panującego pozytywizmu. Podobnie jak dysertacja, wykład Sołowjowa jest jednym z pierwszych głosów skierowanych przeciwko

---

¹² Zob. hasło *Filosofskoje obrazowanije w Rossii* w: (red.) M. A. Maslin, *Russkaja filozofija. Słownik*, Moskwa: TERRA-Knižnyj klub, Izd. „Riespublika” 1999, s. 582.

¹³ O tym świadczy chociażby fakt, że właśnie Sołowjow jeszcze jako student przełożył na język rosyjski *Prolegomena* Kanta, a następnie tłumaczył pisma Platona, E. Hartmanna; redagował tłumaczenie *Historii materializmu* F. A. Langego, *Historię etyki* F. Jodla i wielu innych autorów. Zob. A. F. Łosiew, *Władimir Sołowjow i jego wriemia*, Moskwa: Mołodaja Gwardija 2000, s. 139 oraz hasło *Sołowjow* w: (red.) K. K. Arsienjew, F. F. Pietruszewskij, *Enciklopediczeskij Słownik*, t. XXXa, Sankt-Pietierburg: Brockhaus-Efron, 1900, s. 786.

¹⁴ Szerzej w literaturze polskiej zob. A. Walicki, *Rosyjska filozofia od oświecenia do marksizmu*, rozdz. XVI „Odmiany pozytywizmu”, Warszawa: Wiedza Powszechna 1973.

¹⁵ Ze wspomnień J. M. Poliwanowej wynika, że fragmenty tegoż odczytu Sołowjow wygłosił także podczas wstępnej lekcji dnia 14 stycznia 1875 r. na Wyższych Żeńskich Kursach, na których wykładał historię filozofii greckiej. Zob. S. M. Łukjanow, *O Wł. Sołowjowie w jego młodych latach* w: SS, t. XII, s. 526-528.

*Dalsza część książki dostępna w wersji
pełnej.*

